

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова**

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

Декан факультету педагогіки і
психології
проф. Т.О. Олефіренко

“ _____ ” _____ 20__ року

РОБОЧА ПРОГРАМА

нормативної навчальної дисципліни

Методика та технологія навчання освітніх галузей «Природничка» і

«Громадянська та історична»

(назва навчальної дисципліни)

освітнього рівня _____ магістр _____

(бакалавр/магістр)

галузі знань _____ 01 Освіта\Педагогіка _____

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності _____ 013 Початкова освіта _____

(код і назва спеціальності)

освітньо-професійні програми: 1. Початкова освіта та інформатика

2. Початкова освіта та іноземна мова

3. Початкова освіта та дошкільна освіта

4. Початкова освіта та інклюзивна освіта

Шифр за навчальним планом __ ПП.04 __

Київ 2021-2022

Робоча програма розроблена на підставі типових навчальних програм з дисциплін «Методика навчання освітньої галузі «Природника» та «Методика навчання освітньої галузі «Громадянська та історична», затвердженої на засіданні Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова «__» _____20__ року, протокол № ____ .

Розробники програми:

Телецька Людмила Іванівна – кандидат біологічних наук, професор кафедри педагогіки і методики початкового навчання факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Васютіна Тетяна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і методики початкового навчання факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Затверджено на засіданні кафедри педагогіки і методики початкового навчання
«_30_» серпня 2021 року, протокол № 1

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

проф. Матвієнко О.В.
(прізвище, ініціали)

І. Опис дисципліни
Шифр дисципліни _____ **ПП.04** _____

Загальні характеристики дисципліни	Навчальне навантаження з дисципліни (1.10 роки навчання)		Методи навчання і форми контролю
Галузь знань 01 (шифр, назва) Освіта	Кількість кредитів – 6		<p>Методи навчання. <i>За характером пізнавальної діяльності:</i> пояснювально-ілюстративний, інструктивно-репродуктивний, проблемного викладу, дослідницькі методи. <i>Інноваційні:</i> ігрові, тренінги <i>Методи контролю:</i> само- і взаємоконтроль .</p> <p>2) Телекомунікаційне навчання студента з викладачем системах Moodle, Classroom, Google Meet, Zoom;</p> <p>3) Використання мультимедійних освітніх засобів в процесі самонавчання (друковані, аудіо -, відеоматеріали та навчальні матеріали, що надходять з комп'ютерних мереж)</p> <p>Форми поточного контролю. Усне і письмове опитування, модульні контрольні роботи.</p> <p>Форма підсумкового контролю Екзамен -2</p>
Спеціальність 013 (код, назва) Початкова освіта	Загальна кількість годин - 150		
Освітній ступінь (бакалавр/магістр) магістр	Лекції:		
	10		
	Семінарські (практичні) заняття:		
Статус дисципліни (Нормативна/вибіркова) нормативна	8		
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом 1 (2020/21)	1		
	Індивідуальна робота:		
Семестр II			
	Самостійна робота: 132		
Тижневе навантаження (год.)	2		
- аудиторне: - самостійна робота	Співвідношення аудиторних годин і годин СРС: 18 132		
Мова навчання	українська		

Предметом вивчення навчальної дисципліни є закономірність зв'язків між складовими навчального процесу НУШ: змістом навчання (навчальним предметом), діяльністю учителя (викладанням) і діяльністю учнів (навчанням) і розроблення шляхів його оптимізації.

Міждисциплінарні зв'язки «Екологія», «Основи природознавства і суспільствознавства», «Основи валеології», «Основи медичних знань та охорони здоров'я», «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», «Анатомія і фізіологія дітей з основами генетики», «Дидактика», «Теорія та методика

виховання»; «Історія України», «Етика», «Методика навчання освітньої галузі «Мовно-літературна».

Мета і завдання навчальної дисципліни.

Мета курсу – забезпечити оволодіння студентами спеціальності «Початкова освіта» освітнього кваліфікаційного рівня «Магістр» необхідним обсягом фахових компетенцій, які допоможуть реалізувати зміст освітніх галузей «Природнича» і «Громадянська та історична» Державного стандарту початкової освіти у контексті Концепції «Нова українська школа» та чинних Типових освітніх програм.

Завданнями курсу є підготовка майбутніх учителів-початківців до:

1) визначення в комплексі пізнавальних, виховних і розвивальних завдань природознавства та предмету «Я у світі» (до 2021 р.), їх місця у системі початкової освіти загалом та інтегрованого предмету «Я досліджую світ» зокрема;

2) наукового обґрунтування змісту навчальних курсів, програм, підручників, які реалізують зміст природничої й історичної та громадянської освітніх галузей;

3) раціонального добору змісту, форми, методів та методичних прийомів для формування у молодших школярів природничої, громадянської та соціальної компетентностей та реалізації завдань відповідних освітніх галузей;

4) створення засобів навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та складових матеріальної бази;

5) визначення вимог щодо підготовки вчителя до формування загальних та обов'язкових результатів навчання здобувачів початкової освіти, передбачених освітніми галузями, в умовах інтеграції.

II. Основні результати навчання та компетентності, які вони формують

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<i>Знати:</i> <ul style="list-style-type: none"> - зміст і особливості структурування навчального матеріалу з галузей «Природнича» і «Громадянська та історична» у Типових навчальних програмах, вибіркового освітніх програмах, нормативних документах початкової загальної освіти на засадах компетентнісного підходу з урахуванням інтегрованого навчання; - методик організації навчально-пізнавальної практики діяльності учнів з природознавства у початковій школі; - особливості навчання учнів природознавству та основ суспільствознавства в умовах інтеграції	- Здатність використовувати теоретичні знання та практичні уміння з циклів математичної та природничо-наукової, професійної та практичної підготовки для формування в учнів інтегрованих знань про природу і людину, розвиток у них ціннісних орієнтацій у ставленні до природи.

	<p>навчального матеріалу.</p> <p><i>Вміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - аналізувати зміст і особливості структурування навчального матеріалу з природознавства у Типових навчальних програмах, нормативних документах початкової загальної освіти на засадах компетентнісного підходу з урахуванням інтегрованого навчання; - раціонально добирати зміст, форми, методи та методичні прийоми для формування у молодших школярів природничої, громадянської та соціальної компетентностей в умовах інтегрованих курсів; 	<p>-</p> <p>Здатність урізноманітнювати форми, методи, прийоми і засоби навчання для формування в учнів дослідницьких умінь, забезпечення опанування ними способами навчально-пізнавальної і практичної природо-охоронної діяльності та досвідом її здійснення.</p>
2.	<p><i>Знати :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - методику формування суспільствознавчих уявлень та понять, ставлень і ціннісних орієнтацій як основу громадянської компетентності учнів; - форми, методи та засоби навчання природознавству та змістовим лініям галузі «Громадянська та історична» в предметі «Я досліджую світ»; - види, форми, методи і засоби організації проектної діяльності учнів початкової школи на уроках з предмету «Я досліджую світ». <p><i>Вміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - розрізняти елементи матеріальної бази та засобів навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та добирати їх для здійснення навчально-виховного процесу; - раціонально добирати зміст та методи до різних форм організації навчально-виховного процесу з предмету та форм організації навчальної діяльності учнів; організувати проектну діяльність учнів з предмету «Я досліджую світ». 	<p>-</p> <p>Здатність урізноманітнювати форми, методи, прийоми і засоби навчання для формування в учнів життєвих, соціальних, громадянських компетентностей у їхньому ставленні до природи, суспільства, людей і до самих себе.</p> <p>-</p> <p>Здатність організувати проектну діяльність учнів з предмету «Я досліджую світ».</p>

III. Тематичний план дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться _6 кредити ЄКТС 150 годин.

№ з/п		Кількість годин
-------	--	-----------------

Назви модулів і тем				
	Аудито	Лекції	Практич	
<p><i>Модуль 1. Природнича освітня галузь.</i></p> <p><i>Тема 1.</i> Зміст і особливості структурування навчального матеріалу з природознавства в умовах інтегрованого курсу «Я досліджую світ».</p> <p><i>Тема 2.</i> Методи і методичні прийоми навчання природознавству у сучасній початковій школі</p> <p><i>Тема 3.</i> Обладнання та наочні посібники природничого спрямування.</p> <p><i>Тема 4.</i> Методика організації дослідницької діяльності молодших школярів в умовах інтегрованих курсів.</p> <p><i>Тема 5.</i> Організація роботи учнів над навчальними проєктами з природничим змістом</p> <p><i>Тема 6.</i> Методика проведення поточного, тематичного і підсумкового контролю з природознавства (4 кл.) та формувального оцінювання з курсу «Я досліджую світ»</p>	10	6	4	
<p><i>Модуль 2. Громадянська та історична освітня галузь.</i></p> <p><i>Тема 1.</i> Структура і зміст освітньої галузі «Громадянська та історична» в Типових програмах НУШ та предметі «Я досліджую світ». Вимоги до освітніх результатів навчання учнів з даної галузі.</p> <p>Календарне планування з предмету «Я досліджую світ» та реалізація змісту галузі «Громадянська та історична» в умовах інтеграції.</p> <p><i>Тема 2.</i></p> <p>Суть поняття «громадянська і соціальна компетентності». Форми, методи і засоби формування основ громадянської і соціальної компетентностей в учнів у курсі «Я досліджую світ». Дидактичні можливості швейцарсько-українського проєкту DOCCU для формування у молодших школярів громадянської компетентності.</p> <p><i>Тема 3.</i> Методика розвитку критичного мислення в учнів початкової школи на інтегрованих уроках з курсу «Я досліджую світ».</p> <p><i>Тема 4.</i> Організація проєктної діяльності учнів суспільствознавчого спрямування з предмету "Я досліджую світ".</p>	8	4	4	
Разом:	18	10	8	

IV. Зміст дисципліни

№ з/п	3.1. Назва модулів, тем та їх зміст	К-сть годин	
			в т.ч. лекцій
1. 1.1	<p><i>МНОГ Природнича</i></p> <p><i>Тема 1.</i> Зміст і особливості структурування навчального матеріалу з</p>	6	

1.2	<p>природознавства в умовах інтегрованого курсу «Я досліджую світ».</p> <p>Сутність понять «інтеграція», «інтегровані уроки», «інтеграція знань», «освітні галузі». Сутність інтегрованого навчання. Інтеграція освітніх галузей в навчальному процесі. Мета, ознаки та форми інтегрованого уроку.</p> <p>Класифікація інтегрованих уроків за дидактичною метою та за етапами навчальної діяльності. Підготовка вчителя до інтеграції змісту освітніх галузей у предметі «Я досліджую світ». Аналіз чинних програм курсу та навчальних комплектів, що їх реалізують, різних авторських колективів.</p> <p>Методика організації і проведення інтегрованого уроку «Я досліджую світ».</p>		
	<p><i>Тема 3.</i> Обладнання та наочні посібники природничого спрямування. Матеріальна база навчання природознавству. Види і класифікація наочних посібників. Методика їх застосування під час уроків, позаурочній та позакласній роботі.</p>		
1.3	<p><i>Тема 4.</i> Методика організації дослідницької діяльності молодших школярів в умовах інтегрованих курсів.</p> <p>Суть понять «пошукова діяльність», «дослідницька діяльність», «інтеграція», «інтегровані курси» у фаховій літературі. Особливості організації дослідницької діяльності молодших школярів у практиці сучасної школи.</p> <p>Зміст дослідницької діяльності учнів, форми і методи її реалізації у інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Місце досліду у дослідницькій діяльності учнів з природознавства.</p>		
1.4	<p><i>Тема 5.</i> Організація роботи учнів над навчальними проектами з природничим змістом</p> <p>Метод проектів як освітня технологія, його значення. Підходи до класифікації проектів. Структурні елементи (етапи) проекту, методи роботи та форми організації діяльності учнів у ході його виконання. Оформлення текстового варіанту проекту та його результатів. Особливості оцінювання результатів проектування. Організація проектної діяльності учнів з природознавства. Загальна характеристика проектної діяльності з природознавства та особливості її організації. Тематика проектів з природознавства початкової школи, їх характеристика і методи роботи над етапами.</p>		
1.5	<p><i>Тема 6.</i> Методика проведення поточного, тематичного і підсумкового контролю з природознавства (4 кл.) та формувального оцінювання з курсу «Я досліджую світ».</p> <p>Види та об'єкти контролю, його значення. Засоби оцінювання навчальних досягнень учнів під час різних видів контролю. Суть формувального оцінювання в НУШ, таблиця досягнень школяра. Результати формувального оцінювання.</p>		

	<i>Рекомендовані інформаційні джерела</i> № 4, 20-28, 33, 41,50,60		
2.1	<i>МНОГ Громадянська та історична</i> <i>Тема 1.</i> Структура і зміст освітньої галузі «Громадянська та історична» в Типових програмах НУШ та предметі «Я досліджую світ». Вимоги до освітніх результатів навчання учнів з даної галузі. Календарне планування з предмету «Я досліджую світ» та реалізація змісту галузі «Громадянська та історична» в умовах інтеграції. <i>Тема 2.</i> Суть поняття «громадянська і соціальна компетентності». Форми, методи і засоби формування основ громадянської і соціальної компетентностей в учнів у курсі «Я досліджую світ». Дидактичні можливості швейцарсько-українського проекту DOCCU для формування у молодших школярів громадянської компетентності. <i>Тема 3.</i> Методика розвитку технології критичного мислення в учнів початкової школи на інтегрованих уроках з курсу «Я досліджую світ». Суть поняття «критичне мислення» та його місце у ієрархії загальних мислительних процесів. Таксономія навчальних цілей та результатів Б. Блума. Питальні слова і дієслова для різного рівня навчальних результатів. Підходи до класифікації методів розвитку критичного мислення у педагогічній літературі. Етапи уроку з використанням методів критичного мислення. Дидактичні можливості інтерактивних технологій у розвитку критичного мислення у молодших школярів. Відбір методів, форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, конструювання вправ з розвитку критичного мислення та варіантів їх застосування відповідно до змісту і мети інтегрованого уроку з курсу «Я досліджую світ». <i>Тема 4.</i> Організація проектної діяльності учнів суспільствознавчого спрямування з предмету "Я досліджую світ". Проектування як освітня технологія навчання молодших школярів. Підходи до класифікації проектів. Структура (етапи) проекту, методи роботи та форми організації діяльності учнів у ході його виконання. Оформлення текстового варіанту проекту та його результатів. Особливості презентації, захисту проекту та оцінювання результатів проектування. Розширена тематика навчальних проектів у програмі курсу «Я досліджую світ» та їхня характеристика.		4
2.2			
2.3			
2.4			

4.2. Плани семінарських, практичних, лабораторних занять

МНОГ Природнича \4 год

Заняття № 1. Інтеграція навчальних предметів у навчальних планах початкової школи. Зміст і структура інтегрованого курсу "Я досліджую світ". Авторські колективи, які його реалізують

Методика формування пропедевтичних природничих уявлень та понять

Заняття № 2. Методичний інструментарій навчання природознавству у початковій школі. Обладнання та наочні посібники природничого спрямування. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів засобами вправ критичного мислення

МНОГ Громадянська та історична \4 год

Заняття № 1. Історія розвитку методики навчання освітньої галузі «Громадянська та історична» Методика формування базових понять змістових ліній галузі «Громадянська та історична». за допомогою інтерактивних навчальних технологій

Заняття № 2. Організація та методика проведення інтегрованих уроків з курсу «Я досліджую світ» із суспільствознавчим змістом.

4.3. Організація самостійної роботи студентів

Зміст завдань для самостійної роботи студентів та форми звітності.

№ п\п	Назва теми	Оформлення результатів	Кількість годин
1.	Виконання завдань в рубриці «Підготовчі завдання до заняття», представлених у розробці кожного практичного заняття	Завдання у зошиті	20
2.	Написання 3 планів-конспектів та підбір (виготовлення) наочного обладнання до них, розробка презентацій	3 конспекти з наочністю, презентацією	28

8.	Написання аналізу уроків, які переглядалися на лабораторних заняттях • Організація роботи учнів над навчальними проектами з природничим змістом	Аналіз уроку проекти	10 16
	• Методика проведення поточного, тематичного і підсумкового контролю з природознавства та формувального оцінювання з курсу «Я досліджую світ» <i>Екскурсія в Національний еколого-натуралістичний центр</i> Організація дослідницької діяльності учнів природничого спрямування • Методика формування в учнів початкової школи основ природничої, громадянської та соціальної компетентностей (за матеріалами швейцарсько-українського проекту DOCCU).	діагностич. вправи Звіт конспект екскурсії вправи \20шт\ розробка уроків \3 шт\ 	10 12 20 16

V. Контроль якості знань студентів

5.1. Форми і методи поточного контролю

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання проводяться відповідно до навчально-методичної карти дисципліни, де зазначено види контролю.

Система рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переводу до національної (4-х бальної) та європейської (ECTS) шкали представлені в таблицях, поданих нижче.

Види контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів такі: поточний (індивідуальний і фронтальний усний та письмовий) та підсумковий контроль (екзамен). Контролю та оцінюванню підлягають: теоретичні знання з дисципліни, самостійні завдання у робочому зошиті, творчі роботи (плани-конспекти, проектні роботи), модульні роботи.

Кожний модуль включає бал оцінки поточної роботи студента на

практичних заняттях. Рейтинговий бал за практичні заняття встановлюється, як середнє арифметичне з усіх позитивних і негативних оцінок, виставлених по 4-х бальній шкалі, отриманих на усіх практичних заняттях даного модуля.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється за допомогою роздрукованих завдань. Оцінювання їх проводиться за окремою методикою з приведенням підсумку до встановленої у рейтинговій шкалі балів.

Реферати, плани-конспекти уроків, проекти підготовлені за заданою тематикою обговорюються та захищаються під час семінарсько-практичних занять.

Шкала оцінювання навчальних досягнень студентів (1.10 роки навчання) з методики навчання природничої освітньої галузі

<i>Вид роботи</i>	<i>Кількість робіт</i>	<i>Кількість балів максимальна</i>
Робота в зошитах	10x4	40
Написання модульної роботи	1 x 15б	15
Аналіз уроків	3 ур. x 1 б	3
Звіт за екскурсію	1 екс. x 1 б	1
Написання 2 планів-конспектів та підбір (виготовлення) наочного обладнання до них, розробка презентацій: - з природознавства; - інтегрованого з «Я досліджую світ»	2	28
Моделювання уроку	1x10	10
Усні відповіді на заняттях	по 0,5	3
Всього за семестр:		100

Шкала оцінювання навчальних досягнень студентів з методики навчання освітньої галузі «Громадянська та історична»

<i>Вид роботи</i>	<i>Кількість робіт</i>	<i>Кількість балів максимальна</i>
Робота в зошитах та виконання завдань для самостійної роботи	4	40
Написання модульної роботи	30	30
Написання 1 плану-конспекту уроку з наочністю	1	10
Моделювання уроку	1	10

усні відповіді на занятті		10
Всього за семестр:		100

Порядок переведення рейтингових показників в європейські оцінки ECTS:

« 5 » відмінно	« 4 » добре		« 3 » задовільно		« 2 » незадовільно	
90 -100	80-89	70-79	65-69	60-64	35-59	0-34
A	B	C	D	E	FX (з можливістю повторного складання)	F (з обов'язковим повторним курсом)

5.2. *Форми і методи підсумкового контролю.*

Форма контролю - екзамен у 2 семестрі, метод – фронтальна письмова робота.

Програма для підсумкового контролю з методик навчання освітніх галузей «Природнича» і «Громадянська та історична»

1. Методика навчання освітньої галузі «Природнича» – педагогічна наука: її предмет, завдання.
2. Методика проведення інтегрованих уроків у початковій школі у процесі вивчення вибіркової освітньої програми («Початкова школа: освіта для життя»).
3. Характеристика структури і змісту чинної програми з природознавства початкової школи.
4. Природнича компетентність учня у світлі Державного стандарту початкової освіти та Концепції НУШ.
5. Досліди з природознавства, їх значення та вимоги до проведення.
6. Особливості формування природничої компетентності учнів в інтегрованих курсах.
7. Методика організації дослідницької діяльності молодших школярів в умовах інтегрованих курсів.
8. Суть і методика організації навчально-пізнавальної практики молодших школярів.
9. Методологічні основи і методи наукового дослідження. Зв'язок методики навчання освітньої галузі «Природознавство» з іншими науками.
10. Фронтальні, групові, індивідуальні види робіт на уроках природознавства.
11. О.Я.Герд – основоположник методики навчання освітньої галузі

«Природознавство».

12. Внесок Д.С. Севрука, В.В. Половцева, І.І. Полянського, В.П. Вахтерова у розвиток методики навчання освітньої галузі «Природознавство».
13. Види домашньої роботи учнів з курсу «Природознавство».
14. Розробка макроструктури різноманітних типів уроків (за вказівкою викладача).
15. Роль праць К.П. Ягодовського, К.А. Сонгайло, П.О. Завітаєва, М.М. Скаткіна у розвитку методики навчання освітньої галузі «Природознавство».
16. Структура природничої компетентності молодшого школяра.
17. Методика роботи з планом і картою в 4-му класі.
18. Виховання в процесі вивчення курсу «Природознавство».
19. Навчально-дослідна ділянка, її роль у засвоєнні учнями початкових класів змісту курсу «Природознавство».
20. Підготовка вчителя до уроків курсу «Природознавство». Види планування. Складання календарних, тематичних планів і поурочних планів-конспектів.
21. Розвиток мислення, мови, спостережливості учнів.
22. Організація краєзнавчої роботи в початковій школі та обладнання куточка.
23. Розвиток методики навчання освітньої галузі «Природознавство» на сучасному етапі.
24. Характеристика засобів наочності.
25. Загальна характеристика природничих понять та методика їх формування.
26. Види екскурсій з природознавства, їх місце і значення в процесі навчання молодших школярів.
27. Методика формування в учнів природничих уявлень.
28. Основні принципи побудови програми з курсу «Природознавство».
29. Методика ознайомлення дітей з найпростішими явищами природи.
30. Методика формування предметних умінь у курсі «Природознавство».
31. Профорієнтаційна робота під час вивчення курсу «Природознавство».
32. Форми організації навчального процесу.
33. Урок – основна організаційна форма навчальної роботи з курсу «Природознавство».
34. Функції уроку і основні вимоги до нього.
35. Складові матеріальної бази та її значення у навчанні учнів природознавству.
36. Методика проведення і структура уроків засвоєння нових знань з курсу «Природознавство».
37. Обладнання куточка живої природи, його значення у викладанні курсу «Природознавство».
38. Організація і методика проведення предметних уроків.
39. Методичні прийоми. Метод як сукупність методичних прийомів. Проілюструвати на прикладі довільно обраної теми.
40. Методика проведення уроків узагальнення та систематизації природничих знань.

41. Підготовка вчителя до уроку. Види планування.
42. Позаурочна робота учнів з курсу «Природознавство», її види і значення.
43. Значення і загальна характеристика наочних посібників курсу «Природознавство».
44. Письмовий контроль навчальних досягнень учнів з природознавства. Види і форми.
45. Класифікація форм організації навчального процесу з природознавства.
46. Експедиція в природу, її значення та методика проведення.
47. Дидактична мета та структура предметного уроку, методика його проведення.
48. Відділ природознавства у кабінеті початкових класів. Дидактичні вимоги щодо його оформлення.
49. Види і форми контролю навчальних досягнень учнів з курсу «Природознавство».
50. Обладнання географічного майданчика, його значення. Організація і методика роботи на ньому.
51. Практично-репродуктивна група методів навчання природознавству. Види практичних методів, їх характеристика.
52. Групова позакласна робота, гуртки юннатів.
53. Організаційні форми і методи навчання курсу «Природознавство» в малокомплектній школі.
54. Об'єкти контролю з природознавства. Види контролю з природознавства
55. Методика проведення масової позакласної роботи.
56. Позакласна робота з курсу «Природознавство» її значення в навчально-виховному процесі.
57. Методи і прийоми навчання учнів природознавству.
58. Організація і обладнання куточка живої природи. Планування роботи і проведення заняття учнів у куточку живої природи.
59. Особливості безбального оцінювання учнів з природознавства.
60. Ведення фенологічних спостережень та щоденника спостережень.
61. Характеристика інтерактивних методів навчання в курсі «Природознавство». Приклади.
62. Характеристика словесно-ілюстративної групи методів /розповідь, бесіда, пояснення та ін./ Недоліки словесного викладання.
63. Методи практичної перевірки навчальних досягнень учнів.
64. Загальна характеристика проектної діяльності з природознавства та особливості її організації.
65. Міжпредметні зв'язки природознавства з предметами початкової та основної школи.
66. Характеристика понять, методика їх формування. Термінологічна робота.
67. Скласти тематичний план теми «Всесвіт і Сонячна система».
68. Скласти завдання різних когнітивних рівнів до теми «Живі організми та середовища їхнього існування» (3 кл.)

69. Підібрати наочні посібники та ТЗН для вивчення однієї із тем для 3 кл. Довести доцільність вибраного обладнання.
70. Скласти різні види домашніх завдань до уроку з теми «План і карта».
71. Розвиток МНОГП у пострадянський період.
72. Скласти питання для ущільненого опитування до теми «Рослини і тварини прісних водойм».
73. За однією із тем проектів /за завданням викладача / окреслити його етапність, види робіт та методи і прийоми, що застосовувались на кожному етапі, кінцевий результат, оцінювання роботи.
74. Дидактичні можливості екскурсій для формування у молодших школярів предметних компетенцій з природознавства.
75. Скласти завдання для позаурочної роботи з природознавства у краєзнавчому куточку.
76. Розробити домашні завдання до теми «Корисні копалини» за різними когнітивними рівнями.
77. Організація роботи учнів 3-4 класів на географічному майданчику.
78. Скласти завдання для роботи учнів 4 класу у куточку живої природи.
79. Структура краєзнавчого куточка в початковій школі та методика організації краєзнавчої роботи учнів.
- 81 Предмет, мета і завдання вивчення «Методики навчання освітньої галузі «Громадянська та історична». .
- 82 Аналіз змісту програми з курсу «Я досліджую світ». Принципи структурування змісту, логіка розгортання матеріалу.
- 83 Форми, методи і засоби формування основ громадянської і соціальної компетентностей в учнів у курсі «Я досліджую світ».
- 84 Характеристика понять „сім'я”, „рід”, „родина” та методика їх формування в молодших школярів на уроках „ЯДС»
85. Традиції, звичаї українського народу. Методика формування в учнів початкової школи понять про них. Загальна методика формування суспільствознавчих понят.
87. Особливості реалізації змісту освітньої галузі «Громадянська та історична» у навчальній програмі, підручниках, методичній літературі.
88. Характеристика поняття «школа» та методика його формування.
89. Особливості презентації, захисту проекту та оцінювання результатів проектування з громадянської освітньої галузі.
- 90 Дайте визначення поняттю «Людське Я». Наведіть приклади методики його формування в учнів (основні методи і прийоми)

5.3. Критерії оцінювання знань студентів

- 1) якість знань (правильність, повнота, глибина, системність, дієвість, узагальненість, міцність);
- 2) ступінь сформованості професійних умінь з дисципліни;
- 3) ступінь самостійності в навчальній діяльності;
- 4) досвід творчої пошукової діяльності.

VII. Основні й допоміжні інформаційні джерела для вивчення курсу

Освітня галузь «Природника»

1. Андрусенко І. В. Природознавство: підр. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. / І.В. Андрусенко URL.: <http://pidruchnyk.com.ua/676-prirodovnavstvo-andrusenko-4-klas.html>.
2. Андрусенко І. В. Тестові завдання з природознавства : навч. посіб. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. / І. В. Андрусенко. - Київ : Генеза, 2016.-63с.: мал..
3. Андрусенко І. Хай буде планета і гарна, й зелена – для щастя й добра, для тебе й для мене (засоби формування екологічних умінь молодших школярів/ І. Андрусенко// Учитель початкової школи. – 2016. – № 6. – С. 16-20
4. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. – К.: Веселка, 1998. – 334 с.
5. Балютіна К. Актуальні проблеми початкової школи і шляхи їх вирішення// Поч. шк. – 2018. - № 8. – С.50 – 54.
6. Баран Г. Розмноження квіткових та кімнатних рослин різними способами / Г. Баран// Початкова школа. – 2016. – №8. – С. 33-36
7. Барна М., Волощенко О., Козак О. Організм людини ми вивчаємо й на практиці знання перевіряємо. Методичні підходи до викладання розділу «Людина та її організм» / М. Баран// Учитель початкової школи – 2016. – № 2. – С. 14-18
8. Біда О. О.Я. Герд – засновник методики викладання курсу природознавство // Початкова школа. – 2001. - № 3. – С. 59 - 60.
9. Біда О. Формування природничих уявлень і понять у шестилітніх першокласників // Початкова школа. – 2001. - № 11. – С. 51 - 52.
10. Білецька О.І. Природознавство : конспекти уроків : 4 кл. : до підручника Т.Г. Гільберг, Т.В. Сак / О.І. Білецька, М.М. Голуб, Н.Р. Лоджук. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. — 168 с. — (Серія “Бібліотека вчителя”).
11. Білик В. Проектна діяльність – основа розвитку творчих здібностей молодших школярів // Поч. школа. – 2013. – № 5. – С. 6 – 8.
12. Боголюбов А.С. Метеорологические наблюдения // Биология в школе. – 2000. - № 1, 2.
13. Васильєва О. Реалізація технології діяльнісного методу на уроках у початковій школі/ О. Васильєва// Початкова школа. – 2016. – №5. – С. 38-39
14. Васютіна Т. Дидактичні можливості музейної педагогіки та віртуальних екскурсій у навчанні молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Випуск № 29, 2020. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/29_2020/part_1/35.pdf
15. Васютіна Т., Губарева Д., Осіпова І. Дидактичні можливості змішаного навчання у проектній діяльності учнів 4-го класу// Початкова школа і сучасність. –2018. – 7. – с. 3–7.
16. Васютіна Т., Іщук І., Остроух В.І. Дидактичні можливості атласу з природознавства до курсу «Я досліджую світ» (1-2 клас) для навчання молодших школярів// Початкова школа і сучасність. 2019. № 5. С – 38-42.
17. Васютіна Т., Іщук І. Теорія і практика використання хвильових занурень у початковій школі // Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали четвертої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 5. / Упорядники: О.І. Кіліченко, Л.І. Хімчук: Івано-Франківськ, 2018.
18. Васютіна Т.М. Екскурсії з природознавства як засіб реалізації діяльнісного підходу у навчанні молодших школярів // Початкова школа і сучасність. – 2017. – №11(39). – С.9 – 13.
19. Васютіна Т., Суяндукова Ю. Формування ціннісних орієнтацій в учнів 1-го класу у процесі ранкових зустрічей // Початкова школа і сучасність. 2019. № 5. С – 3-8.
20. Васютіна Т.М., Телецька Л.І. Зошит з методики навчання освітньої галузі «Природознавство» у початковій школі. Навч. пос. для студ-в спец-ті «Поч. освіта» ОКР «Бакалавр» / За ред. Т.М.Васютіної. 6-те вид., перероб. і доп. Івано-Франківськ, НАІР. 2020. 86 с.
21. Васютіна Т., Осіпова І. Змішане навчання та його дидактичні можливості для розвитку дослідницьких умінь в учнів сучасної початкової школи / Збірник статей

- Міжнародної науково-практичної конференції «Наука та потенціал» м. Київ, 30-31 грудня 2017 року. – № 1/1 (10). – К.: Європейський центр науки, 2018. – С. 58-60.
22. Васютіна Т., Осіпова І. Змішане навчання та його дидактичні можливості для розвитку дослідницьких умінь в учнів сучасної початкової школи / Збірник статей Міжнародної науково-практичної конференції «Наука та потенціал» м. Київ, 30-31 грудня 2017 року. – № 1/1 (10). – К.: Європейський центр науки, 2018. – С. 58-60.
23. Васютіна Т.М., Золотар О.М. Етноекологічний календар природи: Пос. для вчит. та учня / За ред. І.В.Мороза. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 168 с.
24. Васютіна Т.М. Методичні орієнтири організації проектної діяльності учнів з природознавства у початковій школі // Початкова школа. – 2015. – № 11. – С.50 – 54.
25. Васютіна Т.М. Методичні особливості проведення екскурсій з природознавства у початковій школі // Початкова школа. – 2017. – № 6. – С.23-26
26. Васютіна Т., Соколовська П. Дидактичні можливості інтегрованих уроків для формування предметних компетентцій у молодших школярів// Студентська науково-практична інтернет-конференція – 3 «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи», м. Івано-Франківськ, 29-30 листопада 2017 р.
27. Васютіна Т., Тимошенко А. Зміст, форми організації і методи формування наскрізних умінь в учнів 3-го класу засобом проектної діяльності // Початкова школа і сучасність. 2019. № 2(54). С. 3-8.
28. Васютіна Т., Тимошенко А. Теоретичні засади формування наскрізних умінь у молодших школярів засобом проектної діяльності// Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали четвертої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 5. / Упорядники: О.І. Кіліченко, Л.І. Хімчук: Івано-Франківськ, 2018.
29. Васютіна Т., Тимошенко А. Суть і значення проектної діяльності у освітньому процесі сучасної початкової школи // Теорія і практика розвитку наукових знань (частина II): матеріали III-ї Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 29 – 30 грудня 2018 року. – К.: МЦНД, 2018. – С. 28 – 30.
30. Варакута О.М. Етапи формування природничих понять // Початкова школа. – 1999. - № 5. – С. 20 – 23
31. Варакута О.М. Система пізнавальних завдань для формування природничих понять // Початкова школа. – 2002. - № 1. – С. 32 - 35.
32. Владика Р. “Не зривай первоцвіти!”/ Р. Владика // Початкова школа. – 2016. – №5. – С. 10-13
33. Володарська М.О. Природознавство 2 клас: зошит до підручника/ М.О. Володарська. – Київ: Літера ЛТД, 2016.- 64 с. + Дод. (16 с.)
34. Воронцова Т. та ін. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу». Алатон. 2019. 128 с. URL: http://autta.org.ua/ua/resources/ya_doslidzhuyu_svit
35. Герд В.А. Экскурсионное дело. Сборник статей по вопросам методики экскурсий / Под ред. С.В. Герд. – М. – Л.: Госиздат, 1928. – 120 с.
36. Герд С.В. Мой живой уголок. – Л.: Детгиз, 1961. – 173 с.
37. Герд С.В. Террариум в школе. Наши земноводные и пресмыкающиеся. Пособие для учит. ср. школ. – Л.: Учпедгиз, 1956. – 135 с.
38. Гільберт Т.Г. Зошит з природознавства: навч. посіб. для загальноосвіт. навч. закл. : 4-й кл. /Т.Г. Гільберт, Т.В. Сак.- 2-ге вид. Київ : Генеза, 2016.- 80 с. + вкладка : іл.
39. Гільберт Т.Г. Природознавство: підр. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Т.Г. Гільберт, Т.В. Сак. – К.: Генеза, 2015. – 177 с.
40. Гільберт Т., Тарнавська С. Організація освітнього процесу в 1-му класі засобами інтегрованого курсу «Я досліджую світ» // Початкова школа. – 2018. – №8. – С. 36-43
41. Гільберт Т., Тарнавська С. Орієнтовне-календарно тематичне планування з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» // Початкова школа. – 2019. – №9. – С. 40-48.

42. Гільберг Т. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу» /Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Ніна Павич.– Київ, Генеза. 2020. 256 с.
43. Гільберг Т.Г. Уроки природознавства. 4кл.: Пос.для вч. / Т.Г. Гільберг, Т.В. Сак. – К.: Генеза, 2015. – 257 с.
44. Гладюк Т.В., Гладюк М.М. Природознавство: підручник для 4 класу / Т.В. Гладюк, М.М. Гладюк. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2015. - 224с.
45. Гладюк Т. Природознавство : конспекти уроків : 4 кл. : до підр. Т.В. Гладюк, М.М. Гладюка / Н.О. Будна,Т.В. Гладюк, М.М. Гладюк. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2016. — 240 с. — (Серія «Бібліотека вчителя»).
46. Державний стандарт початкової освіти. Освітня галузь “Природничча” URL: <http://newstandard.nus.org.ua/>
47. Доценко С. Розвиток уяви учнів початкових класів під час вивчення природничо-математичних дисциплін /С. Доценко //Рідна школа. – 2016. – № 5-6. – С. 34-40
48. Дунець І.Р, Заброцька С.Г. Я у світі. Конспекти уроків : 4 кл. / І.Р. Дунець, С.Г. Заброцька. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. — 64 с. — (Серія «Бібліотека вчителя»).
49. Заєць Л. Інтегрований урок навчання грамоти та курсу «Я досліджую світ» // Початкова школа. — 2019. — № 9. — С. 26-28.
50. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів: Методичний посібник для вчителів початкової школи / О.І.Пометун, Л.В. Пироженко, О.А. Біда та ін. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 304 с.
51. Загальна методика навчання біології: Навч. посібник / І.В. Мороз, А.В. Степанюк, О.Д. Гончар та ін.; За ред. І.В. Мороза. – К.: Либідь, 2006. – 592 с.
52. Зінченко Н. Урок-мандрівка у навколишній світ, 2 клас [Текст] / Н. Зінченко // Початкова школа. — 2016. — № 2. — С. 22 – 25.
53. Зуев Д.Д. Школьный учебник. – М.: Педагогика, 1983. – 240 с.
54. Кацубо Я. “Що я знаю про Батьківщину?” / Я. Кацубо// Початкова школа. – 2016. – №8. – С.28-30
55. Кірова О. Урок з природознавства у 1 класі [Текст] / О. Кірова // Початкова школа. — 2016. — № 4. — С. 31 – 33.
56. Ковальова В. Інтегрований урок літературного читання та природознавства у 3 класі / В. Ковальова // Початкова школа. – 2016. – №5. – С. 7-9
57. Концепція «Нова українська школа». URL: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczziya.pdf>
58. Кухмай Н. Формування основ компетентності молодших школярів/ Кухмай.Н // Початкова школа. – 2016. – №10. – С. 46-28.
59. Кріль О. Формування громадянських та соціальних компетентностей у молодших школярів // Початкова школа. — 2019. — № 9. — С.5-9.
60. Кулев А.В. Изучение поведения птиц в уголке живой природы // Биология в школе. – 2000. - № 1. – С. 56.
61. Лінник О.О. Методика викладання освітньої галузі «Людина і світ». Навчальний посібник/ Автор та укладач О.О. Лінник. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 248 с.
62. Ліпінська Л., Юрченко О. Мандруєм рідним краєм, водойми ми вивчаєм /Л. Ліпінська, О. Юрченко// Учитель початкової школи – 2016. – № 3. – С. 26-30
63. Люта Т. Позакласна науково-дослідницька робота учнів початкових класів / Т. Люта// Початкова школа. – 2016. – №6. – С. 22-26
64. Майстер В. Побачити повітря нам непросто – властивості його відкріє дослід/В. Майстер// Учитель початкової школи – 2016. – № 3. – С. 23-25
65. Майстер В. Наша планета дуже багата. Надра її так цікаво вивчати! (добірка дослідів з теми «Гірські породи») / В. Майстер// Учитель початкової школи – 2016. – № 7. – С. 38-40
66. Майстер В. Усмішка природи. Цікаві досліди для проведення влітку/ В. Майстер // Учитель початкової школи – 2016. – № 5. – С. 36-38

67. Майхрук М.І. Природознавство: збірник рівневих завдань: 2 клас / М.І. Майхрук – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 48 с.
68. Майхрук М. І. Природознавство. Збірник рівневих завдань. 4 клас : посібник / Михайло Майхрук. - Т. : Навчальна книга - Богдан, 2016.- 87 с.
69. Малафіїк І.В. Дидактика: Навчальний посібник / І. В. Малафіїк – К.: Кондор, 2005. – 397 с.
70. Малкова К.А. Екскурсія в уголок живої природи // Біологія в школі. – 1999. - № 1. – С. 63
71. Могила О. Навчальний проект “Водойми рідного краю, їх стан та охорона” [Текст] / О. Могила // Початкова школа. — 2016. — № 1. — С. 30 – 34.
72. Мудрик С. Краєзнавча вікторина “Що? Де? Коли?” /С. Мудрик// Початкова школа. – 2016. – №8. – С.30-33
73. Мудрик С. Творчий проект “Захисти природу” [Текст] / С. Мудрик // Початкова школа. — 2016. — № 1. — С. 25 – 28.
74. Навчальні програми для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою. URL: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/nnn1_4kl/
75. Назаренко Л. Догляд за рослинами живого куточка // Біологія і хімія в школі. – 1998. - № 2.
76. Назаренко Л. Догляд за рослинами живого куточка // Біологія і хімія в школі. – 1999. - № 1.
77. Нарочна Л.К. та ін. Методика викладання природознавства: Навч. посібник / Л.К. Нарочна, Г.В. Ковальчук, К.Д. Гончарова. 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Вища шк., 1990. – 302 с.
78. Небесна Т. Природні явища малюють приємно в русі й грі вивчати (фізкультхвилинки в супроводі дидактичних ігор)/ Т. Небесна// Учитель початкової школи – 2016. – № 6. – С. 36-38
79. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. Ред. Бібік Н. М. —К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.
80. Онопрієнко О. Функції контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у системі уроків/ Онопрієнко.О // Початкова школа. – 2016. – №12. – С. 56-58
81. Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. URL: <http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-2-08-%D1%96.pdf>
82. Осипенко І. Як змінюється життя птахів восени. Перелітні та осілі птахи / Осипенко І// Початкова школа. – 2016. – №11. – С. 29 -32
83. Павицька Л. Урок навколишнього світу в 4 класі / Л. Павицька // Початкова школа. – 2016. – №5. – С. 43-45
84. Пакулова В.М., Кузнецова В.Н. Методика преподавания природоведения: Учеб. для студентов пед. ин-тов по спец. № 2121 “Педагогика и методика нач. обучения”. - М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
85. Петречук О. Життя людини – найвища цінність [Текст] / О. Петречук // Початкова школа. — 2016. — № 2. — С. 21 – 22.
86. Петрина А. Еколого-народознавчий проект “Прилетіли соловейки на нашу земельку” / А. Петрина // Початкова школа. – 2016. – №6. – С. 17-21
87. Передерій О. Використання ідей вальдорфської педагогіки для реформування початкової освіти України / Передерій.О// Початкова школа. – 2016. – №11. – С. 42-43
88. Пермінова І. Рефлексія як активний метод підбиття підсумків уроку в початкових класах / І. Пермінова// Початкова школа. – 2016. – №7. – С.46-48
89. Притуляк Т. Виховання молодшого школяра засобами природи / Притуляк.Т// Початкова школа. – 2016. – №9. – С. 36-39.
90. Притуляк Т. Жива природа влітку / Т. Притуляк // Початкова школа. – 2016. – №7. – С.16-18
91. Прокопенко В. Розвиток інтелектуальних здібностей та емоційного інтелекту засобами навчальних проектів // Поч. школа. – 2013. – № 2. – С. 30 – 32.

92. Савлучинська Л.Г. Формування природознавчої компетентності учнів початкових класів на уроках природознавства/ Л.Г. Савлучинська //Наука і освіта. – 2013. – №6. – с. 111 – 114. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64
93. Савченко О. Я. Розвиток змісту початкової освіти у умовах Державного суверенітету України: методологічний, законодавчий, дидактичний аспекти / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2011. - № 8.
94. Савченко О. Я. Закон України «Про освіту»: коментар у контексті проблем реформування початкової освіти/ О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2018. - № 1. – С.1 – 4.
95. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів пед. фак-в. – К.: Абрис, 1997. – 152 с.
96. Смола Л. Інтерактивні прийоми роботи на уроках природознавства / Смола Л // Початкова школа. – 2016. – №9. – С. 25-28.
97. Сусяк Л. Екологічна казка “Краплинка-мандрівниця” [Текст] / Л. Сусяк // Початкова школа. — 2016. — № 2. — С. 59 – 62.
98. Тіунова Ж. Урок навколишнього світу в 4 класі / Ж. Тіунова // Початкова школа. – 2016. – №5. – С. 41-43
99. Трояновська Г. Театралізація – дійовий метод формування життєвих компетенцій особистості учня / Г. Трояновська// Початкова школа. – 2016. – №7. – С.14-16
100. Ходєєва Т. Виховання бережливого ставлення до природи у шкільній практиці [Текст] / Т. Ходєєва // Початкова школа. — 2016. — № 3. — С. 47 – 49.
101. Фаніна М. Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів / Фаніна М. // Початкова школа. – 2016. – №12. – С. 34-37
102. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. - К.: Видавничий центр «Академія», 2002. - 528 с.
103. Шухова Е. Ботанічна екскурсія на міський ринок.// Біологія в шк. - 2003. - № 6. - С. 38 - 41
104. Шухова Е. Щоденник спостережень за кімнатними тваринами // Біологія і хімія в школі. – 2000. - № 2, 4, 6.
105. Яланська С. Як оцінювати шкільні успіхи дітей // Початкова школа. – 2018. – № 4. – С. 36-38
106. Яновский С.А. Организация и ведение фенологических наблюдений // Биология в школе. – 2000. - № 3. – С. 50.
107. Ярїш Г. П. Природознавство. Конспекти уроків. 4 клас : до підруч. Грущинської І. В. / Г. П. Ярїш, О. В. Мочула. - Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2016. - 206 с. : іл.

Освітня галузь «Громадянська та історична»

1. Антонюк Н.А. Я у світі: конспекти уроків. 4 кл.: до підручника О.В. Тагліної, Г.Ж. Іванової / Н.А. Антонюк, І.І. Федун. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2016. — 104 с. — (Бібліотека вчителя).
2. Антонюк Н.А. Я у світі : робочий зошит : 4 кл. / Н.А. Антонюк, О.С. Федун.—Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. — 48 с.
3. Арешонков В. Ю. Зміст шкільної суспільствознавчої освіти в Україні у ХХ столітті: формування і трансформації: [монографія] / Володимир Юрійович Арешонков. – Житомир: Полісся, 2014. – 381 с.
4. Бібік Н. М. Предмет «Я у світі»: методичні орієнтири // Початкова школа. -2014. – № 8. – С. 35 – 40.
5. Бібік Н. М. «Я у світі» : зміст і методичні підходи реалізації / Н. М. Бібік // Методичний коментар до навчальних програм для 1–4 класів : Дайджест / [укл. О. В. Онопрієнко]. – Донецьк, 2012. – С. 84–90.
6. Бібік Н. М. Я у світі. 4 клас : підруч. для загальноосвітніх навч. закл. / Н. М. Бібік. – Х. : Вид. група «Основа», 2015. – 160 с.
7. Бібік Н. М. Ознаки компетентісно орієнтованого уроку з предмета «Я у світі» // Поч.шк. – 2017. – № 8. – С. 29 – 33.

8. Будна Н.О. Я у світі : робочий зошит : 4 кл. : до підр. Бібік Н.М. / Н.О. Будна, О.Б. Сліпець. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2015. — 72 с.
9. Будна Н.О. Я у світі: конспекти уроків: 4 кл.: до підр. Н.М.Бібік/Н.О.Будна. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016. – 156 с.
10. Васютіна Т. Дидактичні можливості музейної педагогіки та віртуальних екскурсій у навчанні молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Випуск № 29, 2020. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/29_2020/part_1/35.pdf
11. Васютіна Т.М., Золотаренко Т.О. Реалізація ідей STREAM-освіти у процесі формування основ громадянської компетентності учнів початкової школи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи*. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Тернопіль, 7–8 листопада, 2019), С.38 – 40. URL: <http://www.conf.fizmat.tnpu.edu.ua>
12. Васютіна Т., Суюндукова Ю. Формування ціннісних орієнтацій в учнів 1-го класу у процесі ранкових зустрічей // Початкова школа і сучасність. 2019. № 5. С – 3-8.
13. Васютіна Т., Телецька Л. Напрями підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до формування в учнів основ громадянської компетентності. *Науковий часопис. Серія 17*. Випуск 31. 2019. С. 40- 45.
14. Воронцова Т. та ін. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу». Алатон. 2019. 128 с. URL: http://autta.org.ua/ua/resources/ya_doslidzhuyu_svit/
15. Гільберт Т., Тарнавська С. Організація освітнього процесу в 1-му класі засобами інтегрованого курсу «Я досліджую світ» // Початкова школа. – 2018. – №8. – С. 36-43
16. Гільберт Т. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу» /Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Ніна Павич.– Київ, Генеза. 2020. 256 с.
17. Державний стандарт початкової загальної освіти. Освітня галузь “Суспільствознавство” // Поч.шк. - 2017. - № 7. - С. 5, 15.
18. Державний стандарт початкової освіти. Освітня галузь “Громадянська та історична”. – URL: newstandard.nus.org.ua/
19. Дунець І.Р. Я у світі: конспекти уроків: 3 кл.: до підр. Тагліної О.В., Іванової Г.Ж. / І.Р. Дунець. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. – 96 с.
20. Дунець І.Р., Заброцька С.Г. Я у світі. Конспекти уроків : 4 кл. / І.Р. Дунець, С.Г. Заброцька. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. — 64 с. — (Серія «Бібліотека вчителя»).
21. Захарова Н. Морально-етичне виховання молодших школярів у курсі освітньої галузі «Суспільствознавство»: теоретичні основи та морально-етичні стандарти // Початкова школа. – 2016. – №11. – С.11-12
22. Капська А.Й. Виховання громадянина – патріота / А.Й. Капська // Соціалізація особистості: зб. наук. ст. / НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К., 1998. – С. 4–21.
23. Кацубо Я. “Що я знаю про Батьківщину?” / Я. Кацубо // Початкова школа. – 2016. – №8. – С.28-30
24. Концепція «Нова українська школа». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczya.pdf>
25. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/.../2018/.../1-kontseptsiya-rozvitku-gromosviti-v-ukraini-1701201/>
26. Крамаренко А.М. Методика викладання освітньої галузі „Людина і світ” : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закладів напряму підготовки 6.010102 "Початкова освіта"] / Алла Крамаренко. – [2-е вид., перероб. і допов.]. – Донецьк : вид-во "Ноулідж" (донецьке відділення), 2010. – 394 с.
27. Кухмай Н. Формування основ компетентності молодших школярів/ Кухмай.Н // Початкова школа. – 2016. – №10. – С. 46-28.
28. Лактіонова Г.М. Конвенція ООН з прав дитини: шляхи практичного застосування: метод. рек. / [упоряд. Г.М. Лактіонова та ін.]. – К.: Наук. світ, 2000. – 38 с.
29. Лінник О.О. Методика викладання освітньої галузі «Я – європеєць». Навчальний посібник/ Автор та укладач О.О. Лінник. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 248 с.

30. Людина і світ: Підручник/Л.В. Губерський, В.Г. Кремень, А.О. Приятельчук та ін.; Голов. ред. Л.В. Губерський. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 349 с.
31. Люта Т. Позакласна науково-дослідницька робота учнів початкових класів / Т. Люта// Початкова школа. – 2016. – №6. – С. 22-26
32. Міцкан Т. Навчально-виховний захід: “Боляче буває всім” [Текст] / Т. Міцкан // Початкова школа. — 2016. — № 1. — С. 28 – 30.
33. Мудрик С. Красознавча вікторина “Що? Де? Коли? /С. Мудрик// Початкова школа. – 2016. – №8. – С.30-33
34. Муляр Н., Костюк Л. Методичні особливості проведення нестандартного уроку в курсі “Методика навчання освітньої галузі “Суспільствознавство” // Молодь і ринок. 2014. – № 7 (114). – С. 62 – 66. – URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64
35. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. Ред. Бібік Н. М. —К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.
36. Я у світі. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 3 - 4 класи (ОНОВЛЕНО). URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>
37. Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. URL: old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-2-08-i.pdf
38. Орловська С. Село моє – краплиночка на карті/ С. Орловська// Учитель початкової школи – 2016. – № 4. – С. 36-40
39. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
40. Петречук О. Життя людини – найвища цінність [Текст] / О. Петречук // Початкова школа. — 2016. — № 2. — С. 21 – 22.
41. Петрина А. Еколого-народознавчий проект “Прилетіли соловейки на нашу земельку” / А. Петрина // Початкова школа. – 2016. – №6. – С. 17-21
42. Сліпець О.Б. Я у світі : конспекти уроків : 4 кл. : до підр. Бібік Н.М. / О.Б. Сліпець. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. – 112 с. — (Бібліотека вчителя).
43. Смагін І. І. Підручник із суспільствознавства в українській школі 1920-1990 рр.: проблеми створення і функціонування: [монографія] / Ігор Іванович Смагін. - Житомир: Полісся, 2010. – 411 с.
44. Смагін І.І. Суспільствознавча компетентність учнів: поняття , зміст, структура // Вісник Житомирського державного університету . Випуск 4 (76). Педагогічні науки. URL: <http://visnyk.zu.edu.ua/>
45. Стребна О. В. Методологічні аспекти викладання навчального предмета «Я у світі» / О. В. Стребна // Педагогічний альманах. – 2012. – Випуск 16. – С. 65-69.
46. Тагліна О.В. Я у світі. 3 клас: підруч.для загальноосв. навч. закл. / О.В. Тагліна, Г.Ж. Іванова. – Х.: Вид-во «Ранок», 2014. – 144 с.
47. Тагліна О.В. Я у світі. 4 клас: підруч.для загальноосв. навч. закл. / О.В. Тагліна, Г.Ж. Іванова. – Х.: Вид-во «Ранок», 2015. – 144 с.
48. Третяк О. Методика виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів // Початкова школа. – 2015. – № 6. – С.10 –15.
49. Трояновська Г. Театралізація – дійовий метод формування життєвих компетенцій особистості учня / Г. Трояновська// Початкова школа. – 2016. – №7. – С.14-16
50. Черненко Г.М. „Людина і світ” з методикою викладання у початковій школі: [навчально-методичний посібник для студентів педагогічних факультетів] / Г.М.Черненко. – К.: „Міленіум”, 2009. – 205 с.
51. Чорна, О. О. Виховання у молодших школярів шанобливого ставлення до людей : метод. рекомендації / Ольга Чорна ; МОН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Умань : РВЦ Софія, 2009. – 40 с.
52. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів / [Укладач Наталія Степанова.] – Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. – 44 с.
53. Юрій М.Ф. Людина і світ. – К.: Дакор, 2006. – 46 с.
54. Живемо в демократії. URL:<http://www.living-democracy.com.ua>
55. Навчаємо демократії. URL:<http://www.living-democracy.com.ua>

